

Śatapatha brāhmaṇa XI,5,1,1–17: Purūravas ja Urvaśī

Tõlkinud Martti Kalda

Saateks

Kuna veedade kirjandusest on eesti keeles ülevaatlikult juba mitmel korral¹ kirjutatud, pole mõtet sel siinkohal pikemalt peatuda. Samuti on huvilisel võimalik nautida oma emakeeles mitmeid tõlkenäiteid. Ülo Valk, Jaan Puhvel ja Linnart Mäll on eestindanud *Rigveedat*² ja *Atharvaveedat*³, Andres Herkel⁴ ja allakirjutanu upanišaade.⁵ Käesolev lühikene tõlkenäide üritab astuda esimese väikesammu suure lünga täitmise teel ning pakkuda eesti lugejaile omakeelse tekstinäite braahmanate tekstikihistusest.

¹ Martti Kalda. Upanišaadide koht śruti kirjanduses. — Akadeemia, 1996, nr 9 (90), lk 1871–1875; Valik upanišade. Tlk Martti Kalda. — Loomingu Raamatukogu, 2008, nr 7–8, lk 5–15.

² Ülo Valk. Rigveeda. — Vikerkaar, 1993, nr 9, lk 12–40 (seitsme hümnitõlke); Jaan Puhvel. Veda-luule mõjupotentsiaal E. Enno juures. — Tulimuld, 1954, nr 4, lk 241–243 (RV X,146 tõlge); Jaan Puhvel. Võrdlev mütoloogia. Eesti mõttelugu, 21. Tartu: Ilmamaa, 1996, lk 59–60 (RV I,32,1–10 tõlge); Jawaharlal Nehru. India avastamine. Tlk Maret Kark. — Loomingu Raamatukogu, 1978, nr 24–26, lk 20–21 (Linnart Mälli tõlge RV X,129 hümnist).

³ Atharvaveeda. Valik loitse. Tlk Ülo Valk. — Akadeemia, 1997, nr 9 (102), lk 1866–1884.

⁴ Aitareja upanišaad. Tlk Andres Herkel. — Akadeemia, 1996, nr 9 (90), lk 1876–1880. Vt ka Andres Herkel. Müüt ja mõtlemine. Tartu: Ilmamaa, 2002.

⁵ Valik upanišade. Tlk Martti Kalda. — Loomingu Raamatukogu, 2008, nr 7–8 (Bṛhadāraṇyaka ja Chāndogya upanišaadi osaline tõlge).

Veedade kirjanduse (u 1500/1200–600/500 eKr) erinevad kihistused ja žanrid jagatakse ning dateeritakse enamasti nelja gruppi: *Rig-* (sanskriti *Ṛgveda* — ‘värsitarkus’), *Atharva-* (skr *Atharvaveda* — ‘loitsutarkus’), *Saama-* (skr *Sāmaveda* — ‘laulutarkus’) ja *Jadžurveeda* (skr *Yajurveda* — ‘ohvritarkus’) (u 1500/1200–1000/800 eKr) (1); braahmanad ja aranjakad (u 1000–800 eKr) (2); upanišaadid (u 1000/800–600/500 eKr) (3); suutrad (u 600/500–400/300 eKr) (4).

Esimene kihistus sisaldab nelja baasteksti, teine ja kolmas kommentaar-kirjandust, kuigi upanišaadid astuvad veedade seletamisest sammukese kaugemale ja kujundavad välja uue filosoofilise maailmanägemuse. Neljas, suutra-žanr, liigub kommenteerimisest edasi piki natuurfilosofia ja algelise teaduse radu mööda.

Kommenteerimise traditsioonid tekkisid veedade kirjanduses juba vahetult pärast *Rigveeda* teket. Traditsiooni järgi jaotatakse kommentaartekstid kolmeks, ning seda mitte niivõrd koostamisaja, kuivõrd sisuliste erinevuste järgi: braahmanad (skr *brāhmaṇa* — ‘preestrite seletused’), aranjakad (skr *āranyaka* — ‘metsaraamat’) ja upanišaadid (skr *upaniṣad* — ‘koosistumised [õpetaja] juures’). Iga kommenteeriv tekst lähtub nimeliselt mõnest veedast ja on baastekstiga tihedamas või lödvemas seoses. On ka kommentaaride kommentaare. Tekstid paiknevad üksteise sees nagu munakollane muna-valges, -valge kooses ja muna korvis. Kohati asetsevad tekstid üksteise sees (ühe teksti osa on ühtlasi teine, iseseisev tekst) või on läbi põimunud (kasutatakse ühisest muistsest allikast pärit ja paralleelseid tekstilõike erinevas järjekorras ja seoses). Tekstid pole ühtsed, erinevad lõigud pärinevad eri aegadest, autoreilt ning on loodud erinevas stiilis.

Sõna braahmana (skr *brāhmaṇa*; neutrum ehk kesksugu) võib mõista mitmeti. Keeleliselt on tegu tulelisega sõnast *brahman* (skr kesksugu ‘salatarkus’ või maskuliinum ‘preester’) ning tekstide hulka tähistav braahmana (skr *brāhmaṇa*; kesksugu) on tihedalt seotud privileeeritud preestrite klassi märkiva sõnaga braahman (skr *brāhmaṇa*; maskuliinum ehk meessugu). Braahmanad moodustavad veedade kommentaarkirjanduse esimese ja varaseima tekstikihistuse. Braahmanad lähtuvad veedade ohvrituaalidest ning nende sisuks on peamiselt teoloogilised arutlused. Säilinud braahmanate hulk on üpris suur, kuigi muiste eksisteerinud tekstide hulgast (tuntud tsitaatide kaudu) on see vaid väikene hulk.

Kõik braahmanad on liigitatud erinevate veedade ja koolkondade kaupa, ent tihti on teksti seotus traditsiooniga, kuhu ta on paigutatud,

üksnes sümboolne. Braahmanate hulgas leidub rohkelt tekste (peamiselt hilised tekstid), mis kannavad küll braahmana nime, ent sisu poolest kuuluvad pigem veedade abiteaduse (suutra-žanr) traktaatide hulka. Sisuline lahknevus erinevate veedade ja koolkondade traditsiooni kuuluvate braahmanate vahel on väike, *Rigveeda* braahmanad rõhutavad ohvripreestri (skr *hotr*) tegevust, *Saamaveeda* braahmanad laulupreestri (skr *udgātr*) kohustusi, *Jadžurveeda* braahmanad tulepreestri (skr *adhvaryu*) talituse rituaali käigus. Braahmanate autorlus on kollektiivne või legendaarne, õpetajate genealoogiates (skr *vaṃśa*) on nimetatud tihti kuni 50–60 õpetlast ja traditsioon on viidud tagasi mõne jumalani (Brahma, Agni, Pradžāpati, Päike), kellelt õpetus on saadud. Lisaks *vaṃśadele* on ka tekstides enestes nimetatud arvukalt autoriteetseid õpetlasi minevikust.

Braahmanate kirjandus toob veedade ideoloogiasse ja maailma-vaatesse kaasa muudatusi. *Rigveeda* peajumalate kõrval tugevnevad Višnu, Rudra, Šiva ja Pradžāpati. Mütoloogiasse tungib devade ja asurate konflikt, esimene jumalate klass omandab positiivse, teine negatiivse varjundi. Ohvririitus muutub peamiseks ning ainsaks jumalate ja inimeste vahendajaks. Agni ja Soma kui rituaaliga seotud jumaluste tähtsus kasvab, suureneb ka tseremooniate rituaalide hulk. Braahmanates algas müstiliste seoste otsimine tähistaja (sõna), tähistatava (asi) ja sisulise tähenduse vahel, reaalse ja ebareaalse vahel. Preestrid jumalikustati, vormusid ettekujutused preestrite kohustustest ühiskonna ja ühiskonna kohustustest preestrite suhtes; preestriklasse muutus privilegeritud seisuseks.⁶

Śatapatha brāhmaṇa (*Saja tee braahmana*) on üks kõige vanemaid ja mahukamaid braahmana tekste. Tekst koosneb sajast peatükist (siit ka nimi) ning on loodud u 8.–6. sajandil eKr. Kommentaartekstina kuulub *Śatapatha brāhmaṇa* (ŠB) *Valge* ehk *Śukla Yajurveda* juurde ja kuna sel-

⁶ Vt põhjalikumalt Jan Gonda. A History of Indian literature. Vol I: Vedic literature (Saṃhitās and Brāhmaṇas). Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1975, lk 339–422; Maurice Winternitz. A History of Indian Literature. Vol I: Introduction, Veda, Epics, Purāṇas and Tantras. Translated by V. Srinivasa Sarma. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, [1981] 1996, lk 174–208; Arthur Berriedale Keith. The Religion and Philosophy of the Veda and Upanishads. Part I. Delhi: Motilal Barnasidass Publishers, [1925] 1998, lk 440–488.

lest on säilinud kaks tekstiredaktsiooni, *Kāṇva* ja *Mādhyam̐dina*, on ka *Śatapatha brāhmaṇal* kaks eri varianti: *Kāṇva* ja *Mādhyam̐dina* koolkonna versioon (vastavalt ŚBK ja ŚBM). *Mādhyam̐dina* tekstiversioon jagab teose 7624 lõiguks (skr *kāṇḍika*), 100 peatükiks (skr *adhyāya*) ja neljateistkümneks osaks (skr *kāṇḍa*), *Kāṇva* redaktsioon aga 6806 lõiguks, 104 peatükiks ja seitsmeteistkümneks osaks.⁷

Purūravase ('kisendaja, piripill') ja taevase nümfi Urvaśī ('meelas, ihar' või ka 'kõikjaleulatu') armulugu on Vana-India kirjanduses leidnud kajastamist mitmel korral. See paar on mütoloogias ja kirjanduses kõrvutatav niisuguste armastajatega nagu Rāma ja Sītā, Nala ja Damayanti, Kriṣṇa ja Rādhā. Purūravase ja Urvaśī narratiivi pidev kasutamine ja ümbertöötlemine tekstides paljastab kõige ilmselmal kombel Vana-India kultuuri repetatiivsust. Kõigele lisaks leidub siin veel tubli annus skandaalset religioossust ja müstikat — on ju tegu ikkagi jumaluse ja inimese armusuhte ning sugulise läbikäimisega.

Esmakordselt kohtame lugu kaheksateistkümne vārsi pikkuses *Rig-veeda* (RV) X, 95. hümnis, mis toob ära Purūravase ja Urvaśī dialoogi. Kontekst esialgu puudub, tekstis on vaid vihjed müüdile. Selge on vaid üks: värsstekst on tõeliselt kirglik, selles lahatakse iidset sugudevahelist konflikti, armukirg ja raevupursked paiskuvad õhku justnagu ehtsas peredraamas. Eesti keeles on võimalik Purūravase ja Urvaśī dialoogi nautida Ülo Valgu tõlkes.⁸ Tõlke kommentaaris on tekst ka eksegeetiliselt seletatud.

Käesolevas *Śatapatha brāhmaṇa* lõigus (XI,1,5,1,1–17) üritatakse mõistatuslikku kahekõnet veelgi laiendada ja seletada, anda dialoogile (algelisele värssdraamale või usumüsteeriumile) laiem kontekst.⁹ *Rig-veeda* hümnis (RV X,95,1–2; 14–16) olulisimad vārsid on sulandatud braahmana teksti. Antud tõlkes on need esitatud Ülo Valgu tõlgituna: RV X,95,1 (ŚB X,5,1,6), RV X,95,2 (ŚB XI,5,1,7), RV X,95,14 (ŚB XI,5,1,8), RV X,95,15 (ŚB XI,5,1,9) ja RV X,95,16 (ŚB XI,5,1,10).

⁷ Vt redaktsioonide ja dateerimise kohta lähemalt Willem Caland. *The Śatapatha Brāhmaṇa in the Kāṇvīya Recension*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, [1926] 1998, lk 4–11; J. Gonda 1975, lk 351357; M. Winternitz [1981] 1996, lk 174–180.

⁸ Valk 1993, lk 20–22, 30–31.

⁹ Tõlke originaal http://gretel.sub.uni-goettingen.de/gretel/1_sanskr/1_veda/2_bra/satapath/sb_11_c.txt (20.04.2015).

ŠB XI,5,1,10. lõigu lõpus lõhub teksti toimetaja märkus. „Viieteistkümnevärsiline vestlus“ on loomulikult seesama *Rigveeda* X,95 hümn, kuigi tänasel kujul on hümnis 18 ja mitte 15 värssi. Võimalik, et *Śatapatha brāhmaṇa* loojail oli kasutada mõni muu *Rigveeda* tekstiversioon, mis on tänaseks kadunud. Sealsamas nimetatud *bahvrca*'d ('rohkevärsiline') olid värsitundjad preestrid, kes teadsid *Rigveedat* peast.

Purūravas kuulub Vana-India käsitluse kohaselt inimsoo rajajate hulka, olles esimese inimese Manu hermafrodiidist poeg-tütre Iḍa/Iḍā ('ohvrijook, kahi, vägijook') järeltulija (vt ka ŠB I,8,1,8; XI,5,3,5). Legendivariante on arvukalt, ent nende üldine konsensus näib osutavat, et esmalt oli Iḍā naissoost ning sünnitas Soma poeg Budhale Purūravase, seejärel muutus aga meheks ja sigitas veel kolm poega. *Rigveedas* on Iḍā aga hoopis palve- ja ohvrijumalanna (vt RV I,40,4; I,128,1; VII,16,8; X,70,8). Apsaras Urvaśi seevastu näib olevat seotud koidujumalanna Usašiga, võimalik, et Urvaśi oli üks jumalanna nimedest (vt RV V,41,19; VII,33,11–12).

Apsarased (skr *apsaras* — 'vesine') ja gandharvad (skr *gandharva* — 'lõhnav') (ŠB XI,5,1,1–2) on omavahel seotud taevased olendid, pooljumalannad ja -jumalad, kes tegelevad eelkõige jumalate lõbustamise, laulmise ja tantsimisega, ent ka pulmades ja sugueluga. Käesolevas legendis on gandharvad ja apsarased omas elemendis: lõbustatakse end inimeste arvelt, ent samas ka aidatakse neid.

Jumalikud gandharvad on aarjalaste mütoloogias olemas juba *Rigveeda* hümnides, enamasti on tegu mõne jumala (ilmselt Soma — vt nt RV IX,86,36) lisanimega. Vaid kolmel korral (RV III,38,6; IX,113,3; X,136,6) esineb sõna mitmuses, tähistades gruppi. *Atharvavedas* (AV) ja *Jadžurveeda* versioonides *Taittirīya saṃhitās* (TS) ja *Vājasaneyi saṃhitās* (VS) on tegu juba iseseisva pooljumalate klassiga.

Gandharvad lendlevad tormivaimudena ringi (RV III,38,6), pressivad soomamahla (skr *soma* — 'surutis') (RV IX,113,3) ning tegutsevad koos apsarastega (RV X,136,6). Nad on pooleldi looma, pooleldi inimese kehaga taevased olendid (RV IX,86,36; X,139,5; AV IV,37; VIII,6), aga siiski kaunid (RV X,123,7; ŠB XIII,4,3,7 ja 8). Nad teevad vahet tõel ja valel, tunnevad maailma saladusi (RV X,139,56; AV II,1,2; XX,128,3; VS XI,1; XXXII,9) ning teavad rohtusid haiguste vastu (AV VIII,7,23; VS XII,98). Gandharvasid kutsutakse pulma abielu õnnistama ning usutakse, et nad aitavad lapsi saada (AV XIV,2,3536). Sagedasti on gandharvad tuntud jumal Soma

kaitsjatena (ŚB III,4,3,13; III,6,2,2-18; III,9,3,18). Nad on seotud ka taeva-tähtedega (VS IX,7), kelle kulgu nad korraldavad (AV XIII,1,23).

Erinevalt gandharvadeest esinevad apsarased *Rigveedas* harva (RV VII,33,9 ja 12; IX,78,3; X,123,5; X,136,6). *Atharvaveeda* andmetel elavad apsarased *nyagrodha*- või *asvattha*-puude otsas (AV IV,37,4), *Taittirīya samhitā* kohaselt viigipuudel (TS III,4,8,1). Nümfid on gandharvade armukesed (ŚB XIII,4,3,7) ning suplevad koos nendega (AV II,2,3; IV,37,12). Apsarased tantsivad taevas (ŚB XI,6,1), osalevad pulmarongkäikudes (AV XIV,2,9), kaitsevad vastabiellunuid (AV IV,37,4), hullutavad täringumängureid (AV II,2,5; XII,1,50) ning põhjustavad armuhullust (AV II,3,5). Apsaraste võime moonduda lindudeks (skr *āti* — ‘veelind, luik?, part?’) (ŚB XI,5,1,4) on tuntud motiiv nii India kui maailma mütoloogiates.¹⁰

ŚB XI,5,1,4. lõik paneb paika ka legendi tegevuskoha, kuna nimetab Kurukṣetra (skr ‘Kuru põld’) välja ning seal asuvat Anjatahplakṣa nime- list tiiki. Delhist põhjas laiuv Kurukṣetra väli on *Mahābhārata* eepose keskse lahingu tanner ning seetõttu aarjalaste müütides olulisel kohal. Seos on ka ilmne: aarjalaste esiisa Purūravas elab ja tegutseb aarjalaste India „algkodus“.

Braahmana 4. ja 13. lõigu originaalis esineb enigmaatiline tekstijupp *puranraimītyet*-, mida uurijad soovivad tõlkida „Ma tulin tagasi!“ . Mõlemal puhul väljendatakse lausungiga salapäraselt kadumist.

ŚB XI,5,1,13. lõigus õpetavad gandharvad Purūravasele, kuidas ohvrikõlbuliku tulega (skr *agner-yajniyā tanūr* — ‘tule ohvrikõlbulik vorm’) ohverdades jumalaks saada. Siin võib peituda üks legendi moraal — õigel kombel ohverdades pääseb ohverdaja taevasse.

Viimastes värssides (ŚB XI,5,1,13-17) tuleb müstikat veelgi juurde, ohvrikõlbuliku (loe: püha) tule süütamiseks tuleb kasutada *asvattha*-puu halge (XI,5,1,14) ning *asvattha*- ja *śamī*-puust süütepulki (XI,5,1,15-17). *Asvattha*-puu on pehme puiduga viigipuu (lad *Ficus Religiosa*), *śamī*-puu aga kõva puiduga India kuradipuu (lad *Prosopis Spicigera*) või mimoos (lad *Mimosa Suma*).¹¹ Tule hõõrumine on üks iidsemaid eelajaloolise ini-

¹⁰ Vt täpsemalt Krishnakanta Handique. *Apsarases in Indian Literature and Legend of Urvaśī and Purūravas*. New Delhi: Decent Books, 2001, lk 13–66.

¹¹ Vt täpsemalt Sir Ralph Lilley Turner, Dorothy Rivers Goulty Turner. *A Comparative Dictionary of the Indo-Aryan Languages*. New Delhi: Motilal Banarsidass, [1966] 2008, lk 41, lk 713.

mese tuletegemisviise ja kuigi tavamõistus peab loogilisemaks pehme ja kõva süütepulga hõõrumist (ŠB XI,5,1,15), osutub legendis õigemaks kahe *aśvattha*-puust pulga hõõrumine (ŠB XI,5,1,16-17). Veelgi lisab salapärast maagiat nõue, et tuletegemisel tuleb kasutada sõnu „halg“ (skr *samidh*) ja „sulavõi“ (skr *ghṛta*) sisaldavaid värsse (ŠB XI,5,1,14).

Śatapatha brāhmaṇa pole aga ainus kommentaarkirjanduse teos, mis legendi avardab. Müüdi analüüs on jätkunud suutra-žanri, s.t veedade kirjandusest välja kasvanud teaduskirjanduse tekstides. Yaska teos *Nirukta* (etümolooiline uurimus; loodi u 6.–4. saj eKr) väidab (V,3,13), et Purūravas on pilve ja Urvaśi välgu kehastus. Samas suunas liigub *Brhaddevatā* (*Rigveeda* jumalate loend; loodi u 1.–5. saj) koostanud Śaunaka mõttelõng: Indra lahutab armastajad välgulöögiga, et tekitada vihmasadu (VII,140,7). Siinkohal on märgata üleminek kommenteerimiselt eksegeesile ja hermeneutilisele arutlusele, tegu on katsega destilleerida müüdist „teaduslik“ tõde.

Narratiivi töötlemine jätkub ka eepilises kirjanduses (4./3. saj eKr – 3./4. saj eKr). *Mahābhārata* (loodi u 4. saj eKr – 4. saj) kujutab Urvaśid tantsijannast nūmfina, apsaraste liidrina (vt näiteks I,123,64; III,46,1; III,46,44; IV,2,4; V,110,35; VI,117,14; IX,332,21; X,165,14). Seevastu Purūravas esineb eeposes vaid paari korral (näit I,75,18,24), loomulikult peamise eepilise loo peategelaste, Pāṇḍu poegade (s.t esiaarjalaste) esivanemate loetus. Kuulsaim on *Mahābhārata* II,46,20–57 lugu, mille kohaselt läkitab Indra nūmf Urvaśi maa peale, et too võrgutaks ja magataks peategelast Ardžunat. Viimane jääb aga enesele kindlaks, keeldub seksist esiemaga ning neab Urvaśi ära.

Seevastu *Mahābhārata* lisa (skr *khila*) *Harivaṃśa* (*Hari* (*Višnu*) *suguvōsa*; loodi u 2. saj eKr – 3. saj) kujutab (I,26,1–49) Prayāga (täna Allahabad) kuningas Purūravast omamoodi India Prometheusena, kes toob jumaliku tule inimestele ohverdamise tarvis maa peale ning tõuseb ise lõpuks pooljumala staatusesse.¹²

Rāmāyana (vt VII,56,9–57,5) eeposes (loodi u 2./1. saj eKr – 1./2. saj) on taas aga esikohal Urvaśi. Nūmf on jumalate Mitra ja Varuna armu-

¹² Teksti originaal ja tõlge on kättesaadavad: http://mahabharata-resources.org/harivamsa/hv_1_26.html (20.04.2015).

kire objekt. Et Urvaši laseb Varunal anumasse onaneerida, keeldudes seksist, kuna ta oli tol päeval end Mitrale lubanud, neab Mitra apsarase ära: Urvaši peab elama Kāśī (täna Varanasi) kuningas Purūravase naisena maa peal. Surelike juures toob nümf aga ilmale Mitra ja Varuna pojad, pooljumalikud targad Vasiṣṭha ja Agastya (vt ka RV VII,33,9–12).

Purūravase ja Urvaši lugu tuuakse ära ka kõigis peamiste puraanade tekstides (skr *purāṇa* — ‘iidne (tekst), legendiraamat’; loodi enne 16. saj) (vt *Vāyu* 2,16; 91,1–52; *Viṣṇu* IV,6,34–93; *Bhāgavata* IX,14,15–49; IX,26,3–35; *Brahma* III,65–66). Loo variatsioonid on minimaalsed: Urvašist on saanud taevane tantsutüdruk-prostituut, kes mõne jumala needuse tõttu on sunnitud maa peal inimesena elama ning hea kuninga Purūravase seksuaalseid soove rahuldama. Loo tähtsus seisneb selles, et Purūravas kuulub aarjalaste esivanemate ja neist alguse saanud kuninga-suguvõsade liikmete (aadli) hulka, ainus vaidluskoht on, kas Päikese (skr *sūrya-vamśa*; *arka-vamśa*) või Kuu dünastiasse (skr *candra-vamśa*; *soma-vamśa*).

Ilmselt kõige kuulsam müüditõlgendus pärineb Vana-India tuntumalt kirjanikult Kālidāsalt (elas u 4.–6. saj), kes lõi viiest pildist koosneva värssdraama *Vikramorvaśīyam* (*Vaprusega [kättevõidetud] Urvaši või Urvaši vaprus*). Näidendis on põhirõhk Purūravase ja Urvaši kõikevõitval armastusel, mis saab jagu needusest ning aitab mehel naise tagasi võita ja toob armastajapaarile appi ka jumalad.¹³

Müüt leiab kordamist kauni armastusloona ka Somadeva koostatud muinasjutukogumikus *Kathāsaritsāgara* (*Jutujõgede meri*; loodi u 1070). Purūravasest on saanud Viṣṇu kummardaja ning mehe vagaduse tõttu aitab jumal kuningal Urvaši armastust enesele võita (vt KSS III,17).¹⁴

20. sajandil on Purūravase ja Urvaši loost innustust saanud mitmed India Vabariigi kirjanikud. Luuletaja Rāmdhārī Singh Dinakar (1908–1974) on loonud viieosalise hindikeelse poemi *Urvaši* (1986). Dīpak Chandra kirjutas bengalikeelse romaani *Urvaši Jananī* (*Urvaši ema*;

¹³ Vt täpsemalt Maurice Winternitz. A History of Indian Literature. Vol III, Part 1: Classical Sanskrit Literature. Translated by Subhadra Jha. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, [1963] 1985, lk 244–248; Arthur Berriedale Keith. The Sanskrit Drama in its Origin, Development: Theory and Practice. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers [1992] 1998, lk 149–152; K. Handique 2001, lk 121–126.

¹⁴ Loe: The Kathā Sarit Sāgara or Ocean of the Streams of Story. Vol I. Tlk C. H. Tawney. Calcutta: The Asiatic Society 1880, lk 115–117.

1988) ning Narayan Katakya assamikeelse näidendi *Abhisapta Urvaši* (*Äraneetud Urvaši*).¹⁵

Kõike eelnevat meeles pidades võib tähelepanelik lugeja järgneva tekstilõigu kallale asudes ise otsustada, mida müüdist välja lugeda. Kas see on Vana-India lugu aarjalaste esiisast ja -emast; vihjab ehk läbikäimine jumalatega või Purūravase tõusmine jumalaks sellele, et indialased on jumalikku päritolu või on tegu pelgalt muistse lahutusejärgse peretüli kajastusega värssdraama vormis? On siin juttu litsakast naisest ja voo-
ruslikust mehest või hoopis kiimas mehest, kelle pidevaid lähenemiskatseid „jumalik“ naine välja kannatada ei suutnud? Kas Purūravase ja Urvaši lugu on igavese armastuse kajastus — ons tegu India Koidu ja Hämarikuga või kehastavad asjaosalised hoopis pilve ja välku? Ning mis osa on jumalikuks muutval ohvritulel, mille arhetüüpseks kasutajaks saab Purūravas?

¹⁵ K. Handique 2001, lk 133–147.

Tõlge

XI,5,1,1

Apsaras Urvaši armastas Purūravast, Idā poega.

Purūravasega abielludes ütles ta: „Kolm korda päevas [võid] mind kõrvaga nuhelda, ent ära maga minuga vastu [mu] tahtmist ega lase mul sind alasti näha, sest see pole naiste suhtes viisakas.“

XI,5,1,2

Nõnda elas Urvaši tema juures kaua aega. Urvaši elas seal nõnda kaua aega, et jäi Purūravasest käima peale.

Gandharvad arutasid aga isekeskis: „Seesinane Urvaši on elanud inimeste keskel juba kaua aega, me peaksime leidma mingi viisi, kuidas ta jälle tagasi tuleks.“

Urvašil oli aseme külge seotud ütt kahe tallega. Nüüd tarisid gandharvad ühe lambukese minema.

XI,5,1,3

Urvaši hüüdis: „Oh häda, nad röövivad [mult] tallekese, justnagu poleks mul kangelast, nagu polekski mul meest!“

[Seepeale] tarisid gandharvad teisegi lambukese minema. Urvaši aga hüüdis sedasama.

XI,5,1,4

Nüüd mõtles Purūravas: „Kuidas nõnda, et pole kangelast? Kuidas pole meest, kui siin olen mina?“

Alasti hüppas ta püsti, arvates, et riietumine võtab liiga kaua aega. Seepeale löid gandharvad aga välja nõndaviisi, et Urvaši nägi Purūravast alasti, justnagu päevalgalges. Seepeale Urvaši kadus. „Ma tulin tagasi!“ ja kadus.

Nukralt eksles Purūravas Kurukšetra väljal, kuni jõudis Anjatahplakša [nime-lise] lootoslilledest tulvil tiigini. Kaldalt märkas ta luikedeks moondunud Apsarasi [tiigis] ringi ujumas.

XI,5,1,5

Purūravast ära tundes ütles Urvaši: „See on too mees, kellega ma elasin.“

Apsarased ütlesid: „Ilmutagem end talle!“

„Olgu nõnda!“ [vastas Urvaši].

[Seepeale] ilmutasid apsarased end Purūravasele.

XI,5,1,6

Tundnud Urvaši ära, lausus Purūravas:

„Kuule naine, võta aru pähe! Peatu, sa kohutav,
ajame ometi juttu!
Kui need sõnad välja ütlemata jäävad,
ei too see [meile] rõõmu ka kaugemal päevil.“ (RV X,95,1)

Nõnda ütles Purūravas Urvašile.

XI,5,1,7

Urvaši vastas Purūravasele:

„Mis ma selle sinu jutuga peale hakkan?
Mina möödusin, otsekui esimene koidukiir.
Purūravas, mine koju tagasi!
Ma olen kättesaamatu nagu tuul ...“ (RV X,95,2)

“Sa ei teinud nõnda, nagu ma ütlesin. Nüüd on sul raske mind kätte saada.
Mine tagasi koju!”

Nõnda ütles Urvaši Purūravasele.

XI,5,1,8

Siis ütles Purūravas nukralt:

„Su jumaldata võib täna kaduda sinna, kust pole tagasiteed
ja minna lõputusse kaugusesse,
kui ta leiab rahu surma rüpes,
kui teda õgivad kiskjad hundid.“ (RV X,95,14)

„Sinu sõber poob end täna üles või läheb minema või söövad hundid või
koerad ta ära.“

Nõnda ütles Purūravas.

XI,5,1,9

Urvaši vastas Purūravasele:

„Purūravas, sa ei tohi surra ega kaduda,
tigidad hundid ei tohi sind lõhki kiskuda.
Naistega ei saa ju sõprust olla,
neil on šaakali südamed.“ (RV X,95,15)

„Ära seepärast kurvasta! Naistega ei saa sõprust pidada. Mine koju!“

Nõnda ütles Urvaši Purūravasele.

XI,5,1,10

„Kui ma liikusin teisel kujul surelike seas,
veetsin neli aastat [sinuga] öid,
korra päevas maitseisin tilga ohvriõli,
nii et olen sellest praegugi küllastunud.“ (RV X,95,16)

Säärane oli viieteistkümnevärsiline vestlus, mille *bahuvrca*’d edastasid.

Urvaši süda aga värises [kahjutundest].

XI,5,1,11

Urvaši ütles: „Tule aasta pärast, öösel, samal ajal tagasi. Ma heidan ühel ööl [sinuga] ühte. Siis sünnib sulle poeg.“

Aasta pärast öösel tuli Purūravas kuldseesse kuningakotta. Siis ütlesid gandharvad talle: „Astu sisse!“ [ning] läkitasid Purūravase Urvaši juurde.

XI,1,5,12

Urvaši ütles: „Varahommikul lubavad gandharvad sul endale kingi valida. Sina vali aga mind! Sa ütle: „Ma tahan olla üks teie seast!““

Varahommikul lubasid gandharvad Purūravasel endale kingi [valida]. Purūravas ütles: „Ma tahan olla üks teie seast!“

XI,1,5,13

Gandharvad ütlesid: „Inimestel pole ohvrikõlbulikku tuld, millega ohverdades saaks üheks meie seast.“ Aga gandharvad andsid Purūravasele panniga tule, [õeldes]: „Sellega ohverdades saad sa üheks meie seast!“

Ning Purūravas võttis tule ja poja [ning] lahkus. Olles tule metsa peitnud, läks ta pojaga asulasse. [Ta ütles:] „Ma tulin tagasi!“ [ja] tuli kadus *aśvattha*-puusse, pann *śamī*-puusse. [Seepeale] läks Purūravas tagasi gandharvade juurde.

XI,1,5,14

Gandharvad ütlesid: „Keeda terve aasta vältel neljale piisavalt palju putru, [võttes] iga kord kolm halgu *aśvattha*-puust, võides neid sulavõiga, asetades tulle ühes värssidega, milles sõna „halg“, või milles sõna „sulavõi“. Tuli, mis seejärel süttib, ongi [ohvrikõlbulik] tuli.“

XI,1,5,15

Gandharvad ütlesid: „See on saladus. Hõõru *aśvattha*-puust ülemise süütepulgaga *śamī*-puust alumist süütepulka. Tuli, mis seejärel süttib, ongi [ohvrikõlbulik] tuli.“

XI,1,5,16

Gandharvad ütlesid: „See on saladus. Hõõru *aśvattha*-puust ülemise süütepulgaga *aśvattha*-puust alumist süütepulka. Tuli, mis seejärel süttib, ongi [ohvrikõlbulik] tuli.“

XI,1,5,17

Purūravas hõõrus *aśvattha*-puust ülemise süütepulgaga *aśvattha*-puust alumist süütepulka. Tuli, mis seejärel süttis, oligi [ohvrikõlbulik] tuli. Olles sellega ohverdanud, saigi ta üheks gandharvade seast.

Seetõttu hõõrugu [ohverdaja] *aśvattha*-puust ülemise süütepulgaga *aśvattha*-puust alumist süütepulka. Tuli, mis seejärel süttib, ongi [ohvrikõlbulik] tuli. Olles sellega ohverdanud, saabki ta üheks gandharvade seast.